CZU: 351.862:316.776.2:070.15 (091) **https://doi.org/10.59295/sum11(5)2025_12**

CONCEPTUL MULTIDIMENSIONAL DE „MĂSURI ACTIVE" CA BAZĂ PENTRU DEZINFORMARE. REPERE ISTORICE ȘI CONCEPTUALE

Viorica ZAHARIA,
Universitatea de Stat din Moldova

Cercetările curente asupra fenomenului dezinformării scot în evidență caracterul complex al acestui sistem de practici pe care unele state l-au aplicat în secolul trecut și continuă să-l aplice ca mijloc de influență politică asupra societăților din țările considerate adversare. Conceptul de dezinformare este studiat și analizat în corelare cu alte concepte conexe: propagandă, manipulare, război informațional, război hibrid, măsuri active. Noțiunea de „măsuri active" (în original – активные мероприятия) a făcut parte din terminologia KGB și a serviciilor secrete din statele blocului comunist în timpul Războiului Rece și presupune un set de activități care urmăresc să inducă în eroare o țintă, să-i schimbe percepțiile și să o determine să ia decizii contrare propriilor interese. Articolul de față are drept obiectiv clarificarea conceptelor de „măsuri active" și „dezinformare" din perspectivă istorică, prin valorificarea cercetărilor recente și a publicațiilor KGB până recent strict secrete, pentru a contribui la o mai bună înțelegere a practicilor care stau la baza manipulărilor informaționale.

Cuvinte-cheie: *măsuri active, dezinformare, KGB, război rece, desecretizare, decidenți.*

THE MULTIDIMENSIONAL CONCEPT OF „ACTIVE MEASURES" AS A BASIS FOR DISINFORMATION. HISTORICAL-CONCEPTUAL MARKERS

Current research on the phenomenon of disinformation highlights the complex nature of this system of practices that some states have applied in the last century and continue to apply as a means of political influence on societies in countries considered adversaries. The concept of disinformation is studied and analyzed in correlation with other related concepts: propaganda, manipulation, information warfare, hybrid warfare, active measures. The notion of „active measures" (in the original – активные мероприятия) was part of the terminology of the KGB and the secret services of the communist bloc states during the Cold War and implies a set of activities that aim to mislead a target, change its perceptions and determine it to make decisions contrary to its own interests. This article aims to clarify the concepts of „active measures" and „disinformation" from a historical perspective, by capitalizing on recent research and until recently top-secret KGB publications, in order to contribute to a better understanding of the practices underlying the hostile information manipulations present today.

Keywords: *active measures, disinformation, KGB, cold war, desecretization, decident.*

Introducere

Thomas Rid, profesor la John Hopkins University, SUA, specializat în studiul dezinformării și securității informaționale, susține că operațiunile serviciilor secrete și operațiunile digitale/cibernetice din secolul al XXI-lea nu pot fi înțelese dacă nu înțelegem mai întâi operațiunile de intelligence din secolul al XX-lea și în special măsurile active [1, min.1.15-1.30]. Termenul este folosit, alături de dezinformare, atât în documentele oficiale din SUA [2], cât și în cercetări recente din istorie [3] și științe politice [4], dar este tot mai des auzit și în dezbaterea publică curentă referitoare la războiul hibrid și ingerințele externe în afacerile unor state, inclusiv în contextul războiului din Ucraina. Publicațiile cu caracter teoretic și practic ale KGB, desecretizate recent de către Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, oferă confirmări valoroase ale mărturiilor ofițerilor de securitate sovietici sau din alte state comuniste, care au descris metodele și scopurile aplicării măsurilor active și dezinformării. Analiza documentelor desecretizate, prin coroborare cu alte surse, permite studierea aprofundată și multiaspectuală a contextului istoric în care a fost aplicată dezinformarea.

Aspecte istorico-conceptuale ale termenului măsuri active

Cercetările recente plasează apariția termenului măsuri active în anii ’60 ai secolului trecut, în vocabularul de profil al KGB (Комитет Государственной Безопасности) al URSS. Sintagma desemna o gamă largă de acțiuni, ceea ce le unea fiind scopul: influențarea societăților adversare, inclusiv a decidenților, în interesul guvernului sovietic. Ladislav Bittman, fost ofițer de informații externe din Cehoslovacia (1955-1968), care a explicat detaliat esența activității KGB de influențare a țărilor adversare, și pe ale cărui mărturii se bazează multe dintre cercetările în domeniu [5, 6, 7, 8], notează că identificarea unei expresii adecvate în limba engleză pentru acest termen este destul de dificilă, or, termeni precum războiul psihologic, pătrunderea informală, acțiunea sub acoperire sau „trucuri dure” nu ar reflecta toate caracteristicile măsurilor active sovietice. Bittman, care a fost ofițer de securitate timp de 14 ani, dintre care doi – în funcția de șef adjunct al subdiviziunii de informații externe care se ocupa de măsuri active, le explică prin prisma caracteristicilor disciplinei de relații publice [9, p.43] și observă că măsurile active depind de diverse forme de comunicare persuasivă, obiectivele de bază fiind însă diferite. „Expertul în relații publice vrea să îmbunătățească imaginea publică a clientului său, dar autorul măsurilor active folosește principiile și tehnicile de relații publice în sens invers. El evaluează atitudinile publice. Identifică politicile și procedurile de interes public din țara țintă și implementează un program de acțiuni menite să deterioreze imaginea țării, să creeze neînțelegeri și să submineze politicile și programele”, notează L. Bittman. Dezinformarea este enumerată prima în șirul de acțiuni ce formează setul de măsuri active: „Sovietele percep măsurile active ca operațiuni clandestine menite să extindă influența și puterea sovietică în întreaga lume. Ca instrument ofensiv al politicii externe sovietice, ele perturbă sistematic relațiile dintre alte națiuni, discreditează adversarii sovietici și influențează politicile guvernelor străine în favoarea planurilor și politicilor sovietice. Acestea includ o serie de operațiuni secrete desfășurate în străinătate, care implică dezinformare; propaganda neagră; falsuri; zvonuri; utilizarea organizațiilor de front; agenți de influență...”.

Existența și practicarea de către KGB-ul sovietic a măsurilor active este confirmată de fostul șef al Serviciului de Informații Externe (Служба Внешней Разведки) al KGB al URSS, apoi al succesoarei Federația Rusă (1991-1996), Evgheny Primakov, în volumul 5 al lucrării „Очерки истории российской внешней разведки” (2014). Deși nu oferă o definiție, Primakov descrie măsurile active drept acțiuni din timpul Războiului Rece, când „confruntarea era însoțită de declanșarea în proporții nemaiîntâlnite până atunci a războaielor informaționale”, iar Serviciul de Informații Externe avea sarcina să contracareze, cu metode și mijloace specifice, amenințările ce decurgeau din „activitatea Occidentului orientată împotriva intereselor Uniunii Sovietice” [10, p. 7]. „Astfel de acțiuni, care se numeau convențional „măsuri active”, iar ulterior „acțiuni de asistență” («акции содействия»,) au continuat să se dezvolte în anii de după război. Până în 1959 însă, în structura de informații externe nu exista vreo subdiviziune care să coordoneze munca de pregătire și realizare a măsurilor active. Această sarcină revenea subdiviziunilor geografice (liniare) de informații externe cu folosirea rezidențelor pe care le girau”, descrie Primakov.

El notează că în luna ianuarie 1959 conducerea URSS a decis să creeze Departamentul „D” de informații externe, „care avea sarcina de a pregăti și de a conduce măsuri active în străinătate”, departament care s-a extins constant, iar în 1962 a fost reformat și redenumit în Serviciul „A”. E. Primakov oferă dovada că acest serviciu pregătea narațiuni, documente și „informații” prin intermediul cărora erau influențate procesele politice în străinătate, adică realiza operațiuni de dezinformare: „Informațiile, tezele și documentele întocmite de Departamentul „D” (Serviciul „A”) au fost comunicate destinatarilor folosind mijloacele de care dispunea serviciul de informații externe”. E. Primakov apreciază că în primii 20 de ani de după război, serviciul de informații externe a efectuat un număr important de acțiuni „care au avut un impact semnificativ asupra proceselor de politică externă”.

În manualul „История советских органов государственной безопасности” [11], editat la Moscova în 1977 pentru uzul cursanților Școlii Superioare a KGB (Высшая Краснознаменная Школа Комитета Государственной Безопасности при Совете Министров СССР имени Ф. Э. Дзержинского), semnat de un colectiv de autori condus de V.M. Cebrikov, sintagma măsuri active este folosită o singură dată, în contextul descrierii activităților KGB pentru infiltrarea agenților în „centrele naționaliștilor burghezi ucraineni de peste hotare” în 1970. Scopul agenților nu era doar de a colecta informații, dar și de a orienta

activitatea acestor organizații în direcția dorită de KGB. În esență, caracteristicile și instrumentele descrise aici [11, p. 577] corespund cu cele oferite de Evgheni Primakov și Ladislav Bitmann, cu diferența că țintele nu sunt state, ci comunități: „KGB din cadrul Consiliului de Miniștri al RSS Ucraina a realizat o serie de măsuri active pentru crearea pozițiilor de agentură în centrele naționaliștilor burghezi ucraineni de peste hotare, în special în SUA și Canada, pentru suprimarea mașinațiunilor lor ostile pe teritoriul republicii". Autorii menționează că preluarea, astfel, a controlului asupra canalelor de comunicare ale organizațiilor de „naționaliști ucraineni" cu „elementele antisovietice din Ucraina" a permis pregătirea terenului pentru declanșarea „jocurilor operative", inclusiv trimiterea în aceste centre a „informațiilor convenabile pentru statul sovietic și unele materiale dezinformatoare". Din fragmentul de mai sus se poate deduce că măsurile active desemnau activități de influențare ascunsă a diferitelor ținte, acțiuni care presupuneau, obligatoriu, folosirea înșelăciunii și dezinformării.

Acțiunile pe care E. Primakov le descrie ca fiind măsuri active în manual sunt trecute ca activități de luptă cu acțiunile de diversiune ideologică ale adversarului (акции идеологической диверсии противника). Autorii nu menționează crearea departamentului „D" sau a serviciului „A", dar vorbesc [11, p. 578] despre crearea Direcției a 5-a a KGB (5 Управление КГБ), care a îmbunătățit semnificativ lupta cu „acțiunile de diversiune ideologică ale adversarului". Ei nu oferă însă date exacte despre data creării acestei direcții, dar o plasează în istoria KGB din perioada 1959-1971. „Înainte de crearea Direcției a 5-a a KGB și a direcțiilor a cincea în structurile teritoriale, în activitatea organelor securității de stat pentru lupta cu acțiunile de diversiune ideologică a adversarului existau neajunsuri esențiale. Aparatele de informații externe și de contrainformații cunoșteau foarte slab planurile serviciilor statelor imperialiste și ale centrelor de propagandă pentru organizarea diversiunilor ideologice împotriva URSS. Măsurile desfășurate de KGB purtau deseori un caracter defensiv și nu ofensiv și în multe cazuri nu-și atingeau ținta", notează autorii. Ei au calificat drept pozitive schimbările survenite odată cu formarea Direcției a 5-a, sugerând că aceasta a revigorat și coordonat activitatea tuturor subdiviziunilor care se ocupaseră până atunci de acțiuni similare: „Odată cu crearea subdiviziunilor pentru lupta cu acțiunile de diversiune ideologică ale adversarului, lucrul pe acest segment s-a îmbunătățit simțitor. Lupta cu actele de diversiune ideologică ale adversarului se înfăptuia de către toate aparatele de informații externe și contrainformații ale organelor KGB (prima și a doua direcții principale și de către direcțiile a treia și a cincea), care conlucrau strâns între ele, erau folosiți în mod activ agenții, persoanele de încredere și mijloace tehnice speciale. Eficiența măsurilor desfășurate de organele KGB pentru identificarea, prevenirea și curmarea actelor dușmănoase ale adversarului se datora faptului că aceste acțiuni erau realizate în contact cu organizațiile obștești și cu folosirea mijloacelor de informare în masă (presa tipărită, radioul și televiziunea)".

Într-o notă informativă intitulată „Rolul și locul măsurilor active în activitatea serviciului de informații externe" [12, p. 9], întocmită la 24 aprilie 1979, colonelul Dimo Stankov, șef de secție în cadrul Serviciului de securitate al Bulgariei, țară aliată atunci cu URSS, notează că prin dezinformare, „tovarășii" sovietici înțelegeau cea mai importantă metodă a măsurilor active. Alte metode răspândite pe larg sunt demascarea, compromiterea și influențarea guvernelor, partidelor concrete și persoanelor concrete. Nota informativă a fost întocmită după o discuție avută cu V. Ivanov, șef al Serviciului „A" al KGB al URSS, desecretizată în 2009 de către autoritățile Bulgariei.

Deși cercetările la acest subiect nu fac trimitere la vreun document al KGB care să descifreze semnificația literelor „D" și „A" din denumirea direcției și serviciului invocate de E. Primakov, Mark Galeotti [13] susține că „D" provine de la dezinformare. El oferă propria interpretare a măsurilor active, despre care spune că a fost un termen utilizat de URSS începând cu anii 1950 pentru a descrie o gamă de operațiuni subversive și de influență politică ascunsă, inclusiv (dar fără a se limita la) crearea de organizații pe teren, sprijinirea mișcărilor politice prietenoase, orchestrarea tulburărilor interne și răspândirea dezinformarii.

Potrivit lui Thomas Rid, în dezbaterea publică despre fenomen termenul de măsuri active este mai des utilizat decât cel de dezinformare, deși este originar din „birocrația de intelligence sovietică". Folosirea lui a fost preluată atât de serviciile corespunzătoare ale statelor din blocul estic, cât și de adversarii acestora din Vest de la acea vreme. Th. Rid susține că termenul de măsuri active a fost introdus de sovietici cu scopul de a depăși focusarea exactă pe dezinformare, care, în opinia sa, era contraproductivă în anumite privințe [1, min.1.40-3.35]. Trăsătura definitorie a acestor măsuri este, în opinia lui Th. Rid, activarea unui

răspuns emoțional; activarea fricțiunilor politice și fisurilor în curs de dezvoltare în societatea țintă. „Cea mai importantă întrebare nu este dacă documentele, imaginile, fișierele dezvăluite sau scurse sunt false sau corecte, ci dacă acestea declanșează/activează efectul dorit”, a explicat Thomas Rid.

Cu alte cuvinte, măsurile active au fost activități ale serviciilor secrete de influențare și manipulare ascunsă a unor procese și fapte, folosind un set de instrumente, inclusiv dezinformarea, care rezultau în producerea de dezinformare. Deși într-o bună parte a cercetărilor măsuri active și dezinformare sunt operaționalizate împreună, aceste două concepte sunt totuși diferite. Dezinformarea, în accepția modernă - toate formele de informație falsă, inexactă sau înșelătoare creată, prezentată și promovată cu scopul de a provoca prejudicii publicului sau a genera profit [14] - este mai degrabă un produs al măsurilor active, deși apare, în multe cazuri, deopotrivă, și ca element din componența acestora. Trăsătura definitorie este că ambele rezultă în răspândirea unor informații, opinii, idei false sau manipulative, care au scopul și efectul de a înșela și genera schimbări de atitudini și decizii în direcția intereselor autorilor. Folosite pentru „a submina credința societății în procesele democratice și pentru a-i distrage atenția de la problemele cu adevărat importante” [15], măsurile active și dezinformarea ajung să fie considerate drept o problemă publică, fiind necesare acțiuni și politici pentru contracararea acestora.

Exemple de măsuri active

Sovieticii întocmeau planuri de măsuri active pe 5-7 ani și cereau același lucru de la serviciile statelor aliate [9, p.45], de asemenea, avizau planurile aliaților și supravegheau executarea lor. În 1978 și 1979 KGB a criticat planurile anuale ale bulgarilor, deoarece constau aproape exclusiv în operațiuni cu documente falsificate [6], care era cea mai uzuală formă de măsuri active.

1. Compromiterea „naționaliștilor antisovietici”. Un exemplu care apare în „История советских органов государственной безопасности” [11, p. 576] drept măsură de succes este compromiterea „naționaliștilor” din statele baltice care se aflau peste hotare și desfășurau „activitate antisovietică”. Autorii susțin că pentru activități de compromitere a acestora, în „presă, cinema, în emisiuni de radio și TV” se foloseau pe larg materiale despre „activitatea lor subversivă”. Astfel, în 1961 în Lituania sovietică a fost editată și trimisă peste hotare o carte ce conținea nuvela documentară „Vulturi din cealaltă parte” («Стервятники с чужой стороны»), care poate fi găsită și astăzi în Biblioteca de Stat a Federației Ruse[1]. În ea conducătorii organizațiilor emigrației lituaniene erau prezentați ca furnizori de agenți pentru serviciile „imperialiste” de spionaj. Autorii notează că „în urma acestor și altor măsuri”, „organele securității de stat” au reușit să diminueze semnificativ activitatea „Înaltului comitet pentru eliberarea Lituaniei” (ВЛИК), a „Reprezentanței estonienilor în Suedia” și să compromită organizația „naționaliștilor burghezi letoni” „Daugavas vanaghi”.

2. Răspândirea falsurilor despre originea HIV. La începutul ’80, SUA și URSS erau angajate într-o dispută, inclusiv în cadrul ONU, referitoare la originea așa-numitei „ploi galbene”, observate în Afganistan, Laos și Cambodia, dispută reflectată și în ziarele tipărite la Chișinău [16]. SUA solicitase investigații la nivel internațional, acuzându-i pe sovietici, care aveau trupe în acele regiuni, că ar folosi arme chimice împotriva civililor. Unii cercetători [17, p. 304] consideră că inițierea de către KGB a complexului de măsuri active numite convențional „Infektion” reprezintă un răspuns la acuzațiile aduse de SUA, având scopul discreditării SUA și distragerii atenției de la suspiciunile privind „ploaia galbenă”. La 17 iulie 1983 [18, p. 4], un ziar din India a publicat o scrisoare nesemnată cu titlul „SIDA invadează India: Boală misterioasă cauzată de experimentele americane”, care ar fi fost scrisă de un „cunoscut om de știință și antropolog american”. În text se afirma că „SIDA... este considerat a fi rezultatul experimentelor Pentagonului pentru dezvoltarea armelor biologice noi și periculoase”. Ulterior, de-a lungul anilor, la acel articol au făcut trimitere și alte publicații, iar în 1985, KGB a expediat serviciului de informații externe al Bulgariei o referință în care anunța că KGB desfășoară „un complex de acțiuni” cu scopul de a forma peste hotare opinia „convenabilă nouă” că această boală este rezultatul experimentelor secrete ieșite de sub control ale serviciilor speciale ale SUA și Pentagonului pentru crearea unui nou tip de armă biologică”. În referința desecretizată în anul 2013 și publicată în 2014 de Christopher Nehring [19], serviciul bulgar era îndemnat „să se alăture” acestor acțiuni și să plaseze în „presa burgheză” mai multe teze referitoare la răspândirea SIDA.

1. Cartea poate fi găsită în prezent în catalogul electronic al Bibliotecii de Stat a Rusiei/Российская государственная библиотека (РГБ).

Confirmări moderne ale conceptului de măsuri active

Faptul că termenul măsuri active a făcut parte din vocabularul profesional al ofițerilor de securitate sovietici care îi înțelegeau exact sensul îl confirmă fostul director adjunct (1991-1994) al Ministerului Securității Naționale al Republicii Moldova, Boris Gămurari, care a făcut parte din KGB în anii ’70-’80, în cartea sa „Despre trecut și prezent” (2014). „Măsurile active, adică dezinformarea și manipularea opiniei publice, orientarea adversarului pe piste false sunt perle ale experienței pe care le foloseau serviciile de informații externe din lume, în special KGB, în perioada sa târzie, dar cu precădere în epoca Războiului Rece”, notează B. Gamurari [20, p. 60].

Pagina web oficială a Serviciului de Informații Externe al Federației Ruse (SVR), accesată la 22.01.2025, conține această sintagmă - активные мероприятия - în textele de descriere a activității acestui serviciu în secolul trecut, fără însă să îi descifreze înțelesul. Pagina anunță că în perioada 1945-1953 rezidențele sovietice din Berlin realizau măsuri active, „care contribuiau la promovarea cu succes a politicii externe sovietice în chestiunea germană” [21]; că în anii ‘60 și ‘70 exista un serviciu de măsuri active în cadrul SVR [22], iar informația despre anii ‘60 indică în mod direct unul dintre scopurile măsurilor active: în Liban și Siria au fost desfășurate măsuri active pentru discreditarea liderilor politici libanezi cu viziuni pro-occidentale [23].

Sintagma a supraviețuit în vocabularul Serviciului de Informații Externe al Rusiei după destrămarea Uniunii Sovietice. Într-un raport din 1993, referitor la „o nouă provocare după Războiul Rece: proliferarea armelor de distrugere în masă”, publicat pe pagina web a serviciului [24, p. 18], experții SVR calificau răspândirea „dezinformărilor” și „falsificărilor” despre contrabanda din Europa cu uraniu și plutoniu de origine rusească drept măsuri active organizate în interesul companiilor străine care ar vrea astfel să evite concurența cu firmele rusești pe piața acestor elemente chimice.

În 1985, ofițerul de informații externe, șef adjunct al oficiului Management Operațiuni din cadrul Departamentului de Stat al SUA, Dennis Kux, propunea [25, p. 19] analizarea măsurilor active, ca parte a politicii externe sovietice, prin prisma opticii de „alb”, „gri” și „negru”. Eforturile diplomatice obișnuite se încadrează, potrivit lui, în categoria „albe”; folosirea partidelor comuniste străine, a posturilor de radio „clandestine” sau a instituțiilor de presă credibile pentru plasarea dezinformării – în categoria de măsuri gri; iar activitățile „negre” implică operațiuni cu adevărat clandestine: folosirea agenților de influență, răspândirea zvonurilor, înșelarea politicienilor și jurnaliștilor și răspândirea documentelor false. „Măsurile active se încadrează la rubrica „gri” și „negre”, deși linia dintre semi-deschise și clandestine este adesea estompată”, notează D. Kux.

Făcând trimitere la opinia fostului director al Serviciului de Informații Externe al Marii Britanii MI6 Richard Dearlove (1999-2004), care consideră că vechile măsuri active sovietice sunt transpuse de Rusia acum în spațiul digital, Martin Pascal [26] susține că grila de clasificare propusă de D. Kux poate fi aplicată pentru analiza măsurilor active moderne. Martin Pascal este șeful unui departament de investigații din cadrul Unității Naționale Cyber al Jandarmeriei franceze și se ocupă, între anii 2022-2025, de identificarea și combaterea fraudelor online și atacurilor cibernetice în cadrul programului european EMPACT (Platforma multidisciplinară europeană împotriva amenințărilor criminale) sub egida EUROPOL. El plasează la măsuri „negre” operațiile cibernetice clandestine desfășurate de serviciile rusești de informații, de proxy ai acestora sau de hackeri conectați la autorități. Măsurile „gri” corespund acțiunilor de influență desfășurate în mediul informațional prin bloguri, folosirea de boți, troli și agenți de influență pe rețelele de socializare, pentru a apăra interesele rusești, pentru a „reinforma” și pentru a prejudicia imaginea adversarilor. Măsurile albe sunt în prezent, potrivit lui P. Martin, cele implementate ca parte a acțiunilor diplomatice, cu sprijinul unor instituții de presă precum Sputnik și Russia Today.

Mark Galeotti, vorbind despre măsurile active, le raportează la manifestările curente (2019) din politica externă a Federației Ruse, spunând că ele sunt o expresie a culturii strategice a Rusiei [13], „cu înclinația sa de a vedea lumea plină de provocări ascunse, cât și codul operațional al regimului Putin, care consideră că cea mai bună apărare împotriva unor astfel de amenințări este o ofensă bună”.

Fostul ofițer sovietic de informații externe în cadrul rezidenței KGB la Washington, Yuri Șvetz, consideră (2024) că Federația Rusă continuă aplicarea practicilor KGB de influențare a adversarilor și încadrează măsurile active în instrumentele războiului hibrid pe care, în opinia sa, Federația Rusă îl poartă în prezent

împotriva Ucrainei și explică esența lor [27, min.3.22-4.06]: sunt operații de exercitare a influenței asupra unor persoane, grupuri de populație sau asupra unor state întregi, cu scopul de a le determina să facă sau, dimpotrivă, să nu facă anumite acțiuni, în interesul celor care realizează aceste măsuri active.

Exemple de măsuri active moderne îndreptate către Republica Moldova și Ucraina

1. Una dintre dezinformările care conține indicii clare ale unei măsuri active apărute în spațiul informațional al Republicii Moldova este o știre care anunța, în decembrie 2023, că președintele Ucrainei, Volodimir Zelensky, a semnat un decret prin care ceda 400 de kilometri pătrați de teren agricol al Ucrainei unor companii americane, pentru îngroparea deșeurilor chimice periculoase. Știrea a fost preluată fără verificare și transmisă ca atare de cel puțin trei portaluri cu audiență mare din Republica Moldova [28, 29, 30], după ce fusese publicată în media oficială din Federația Rusă [31]. Elementul comun cu practicile vechi de măsuri active este falsificarea calificată a unui document: drept dovadă, a fost adus un decret al președintelui Zelensky care ar fi fost dobândit de un jurnalist francez independent. La scurt timp, falsul a fost descoperit [32, 33]. Deși nu există probe evidente că falsul are legătură cu autoritățile Federației Ruse, un indiciu indirect este publicarea știrii de către agenția oficială de știri a Rusiei TASS.

2. La 7 august 2024, cu trei luni înainte de data referendumului privind modificarea Constituției în sensul introducerii prevederilor referitoare la aderarea la Uniunea Europeană, mai mulți funcționari publici [34] au primit o scrisoare semnată de directorul general al Directoratului pentru vecinătate și negocieri de extindere al Comisiei Europene (Directorate-General Neighbourhood and Enlargement Negotiations, NEAR), Gert Jaan Koopman. În document se spunea că, în conformitate cu setul de reguli referitoare la calitatea statelor de membre ale UE, o condiție principală este ca funcționarii din toate ministerele, încadrați de cel puțin 5 ani în aceste funcții, să-și confirme nivelul de cunoaștere a limbii engleze printr-un examen IELTS, cu scorul de cel puțin 7 puncte, și să dețină o diplomă de master în Administrație Publică. În caz contrar, își vor pierde funcțiile. De asemenea, scrisoarea recomanda șefilor de ministere să arboreze pe clădiri, pentru „fortificarea valorilor UE”, drapelul UE și pe cel care simbolizează valorile organizațiilor ce apără drepturile persoanelor LGBT. Scrisoarea urmărea să genereze panică și nemulțumire printre funcționarii publici, iar, drept consecință – să slăbească sprijinul popular pentru integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană -, și să promoveze o dată în plus narațiunea că Uniunea Europeană obligă statele membre să sprijine valorile LGBT în detrimentul celor „tradiționale”. Scrisoarea a fost declarată drept falsă de către Guvern și de către Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova [35] înainte să ajungă să devină subiect de presă, dezmințirea fiind distribuită pe multiple canale. Nici în acest caz nu există indicii clare despre ce persoane sau instituții au creat și expediat falsul – numele expeditorilor și adresele electronice s-au dovedit a fi false, însă modul de operare este caracteristic tipologiei măsurilor active, iar mesajul transmis se regăsește în seria de narațiuni anti-UE promovate frecvent, inclusiv de la tribunele instituțiilor oficiale, de către Federația Rusă.

Cele două falsuri au fost strecurate (influențând astfel ordinea de zi a discuțiilor publice [36, p. 219]) în spațiul public virtual de către surse necunoscute, a căror identitate este protejată de numeroasele posibilități digitale pe care le oferă tehnologia și internetul, confirmând aprecierea dată de Thomas Rid: „Internetul părea să fi fost proiectat special pentru dezinformare chiar înainte ca era rețelelor sociale să înceapă” [17, p. 334].

Rezumând, putem identifica trei deosebiri definitorii ale dezinformării actuale rezultate din măsuri active față de cele din secolul trecut: 1) caracterul neîntrerupt și aproape neîngrădit – internetul și rețelele sociale facilitează plasarea și răspândirea rapidă a falsurilor sau informațiilor înșelătoare, încât nu mai e nevoie de timp, resurse și activități specifice pentru a le planifica și pune în aplicare – orice ofițer de securitate poate plasa și amplifica de oriunde orice conținut, doar având un calculator sau telefon, fapt care a făcut ca dezinformarea să fie produsă și livrată practic în flux continuu; 2) web-ul și aplicațiile digitale oferă posibilități nemăsurate de amplificare simultană cu efort minim și deseori cu folosirea inteligenței artificiale, a conținutului rezultat din măsuri active, lucru care se întâmpla mai greu anterior, când pentru răspândirea dezinformării erau folosite în principal ziarele; 3) publicul căruia îi sunt adresate măsurile active și dezinformarea devine, în multe cazuri, co-participant la operațiune, prin redistribuirea informației pe care, în mod sincer, o consideră adevărată.

Concluzii

Dezinformarea pe care o experimentează în prezent Republica Moldova trebuie privită într-un context mult mai larg – ca rezultat final al unor măsuri active desfășurate deopotrivă în spațiul virtual și cel real, care urmăresc să modeleze comportamentul populației și să îl orienteze spre acțiuni reale.

Așa cum observă Thomas Rid [17, p.9], dezinformarea prezentă acum în democrațiile occidentale nu este un fenomen nou, ci „are un preludiu de un secol", iar măsurile active curente nu sunt „minciuni spontane ale politicienilor", ci acțiuni metodice ale unor mari birocrații. Documentele și materialul teoretic desecretizat al KGB și al Serviciului de Informații Externe al Bulgariei, precum și numeroasele cercetări disponibile arată că dezinformarea a fost și continuă să fie domeniul serviciilor secrete/de intelligence, care o practică profesionist și își îmbunătățesc continuu modul de operare. Prin urmare, sfera informațiilor mediatice din statele democratice, inclusiv Republica Moldova, considerată în mod tradițional un spațiu de operare pentru jurnaliști, care au obligația să informeze corect și transparent societățile, a fost și este penetrată și manipulată în taină prin măsuri active, care rezultă în dezinformare.

În anul 2023 dezinformarea a fost identificată drept unul dintre instrumentele pe care Federația Rusă, declarată „cea mai periculoasă și mai persistentă sursă de amenințare" la adresa securității naționale [37, pct.18], le folosește împotriva Republicii Moldova. Studierea măsurilor active aplicate de sovietici în anii '60-'80 poate oferi o înțelegere mai clară a dezinformării aplicate astăzi și, în consecință, ajuta la elaborarea acțiunilor de răspuns. Măsurile active sunt, de fapt, un precursor puternic al dezinformării, de aceea statul ar trebui să lupte mai curând cu ele și apoi cu rezultatul lor – dezinformarea. Valorificarea la timp în interesul național, pentru modelarea strategiilor de combatere și răspuns, a istoriei măsurilor active practicate de sistemul KGB din care a făcut parte și structura națională de securitate, ar fi contribuit la împiedicarea răspândirii dezinformării la cotele de astăzi.

Desecretizarea documentelor relevante ale KGB-ului aflate în arhiva Serviciului de Informații și Securitate ale Republicii Moldova poate aduce o contribuție valoroasă la elaborarea strategiilor de protecție a statului și populației împotriva dezinformării, iar expunerea către public a modului în care s-a acționat și se acționează prin dezinformare împotriva intereselor țării este un act de asigurare a transparenței care constituie un puternic factor de zădărnicire a acestor operațiuni.

Spre deosebire de perioada Războiului Rece, când se întocmeau planuri anuale de măsuri active, în prezent, în virtutea schimbărilor foarte rapide care au loc în politica internațională, măsurile active se adaptează în funcție de evenimentele politice concrete și sunt elaborate instant. În același timp, unele dintre vechile forme de măsuri active cum este falsificarea documentelor devine mai puțin eficientă, întrucât ea poate fi verificată și dezmințită rapid datorită internetului, dar și apariției unei specializări distincte în jurnalism – fact-checkingul [38] sau verificarea de fapte. În aceste condiții, măsurile active se vor reinventa și vor deveni mai sofisticate și mai greu de descoperit, combinând numeroase elemente ce implică acțiuni în viața reală și cea virtuală: „astfel, lupta împotriva dezinformării ar trebui intensificată, în special în lumea digitală, pentru a proteja valorile democratice, pentru a menține un dialog sănătos în sfera publică și pentru a evita scenariile de în care datele ar putea fi, eventual, utilizate pentru manipulare socială și perturbarea formării libere a opiniei" [39, p.214]. Indiferent unde ar fi operate, pe online sau pe teren, măsurile active ar putea produce schimbări reale, acesta fiind principalul risc pe care îl implică, pentru administrarea politicilor interne și externe ale statelor.

Bibliografie:

1. RID, Th. *„Active Measures". Leangkollen Security Conference.* [resursă electronică]. Publicat 2021. youtube.com Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=54XZ61xiFJA (min. 1.15-1.30). (Accesat 22.02.2025).
2. *Russian active measures campaigns and interference in the 2016 U.S. elections, Raport al Comisiei pentru intelligence din Senatul SUA, 10 noiembrie 2020*. Disponibil: https://www.intelligence.senate.gov/publications/report-select-committee-intelligence-united-states-senate-russian-active-measures. (Accesat 22.02.2025).
3. STAN, M. *Relațiile serviciilor de securitate și informații românești cu structurile similare sovietice în perioada 1964-1989. Impactul programului de măsuri active desfășurat de KGB-GRU asupra securității naționale a României – lecții învățate.* Rezumatul tezei de doctor. București: Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul", Școala doctorală „Informații și securitate națională", 2018. 36 p.

4. ABRAMS, S. *Beyond Propaganda: Soviet Active Measures in Putin's Russia.* In: The *Quarterly Journal*, 2016, Vol. 15, N 1, pp. 5-31. ISSN 1812-1098.
5. VOLKOFF, Vl. *Dezinformarea, armă de război.* București: Incitatus. 2001. 223 p. ISBN 973-99912-0-3.
6. NEHRING, Ch. *Active and Sharp Measures: Cooperation between the Soviet KGB and Bulgarian State Security.* In: *Journal of Cold War Studies*, 2021, Vol. 23, Issue 4, pp. 3–33. ISSN 1520-3972.
7. HEMEZ, R. *Les operations de deception: Russes et stratagemes de guerre*. Paris: PERRIN, Ministere des armees, 2022. 409 p. ISBN 978-2262080754.
8. PACEPA, I. M., RYCHLAK, R. J. *Dezinformarea.* București: Humanitas, 2023, 467 p.
9. BITTMAN, L. *The KGB and Soviet disinformation. An insider's view.* Virginia U.S.A.: Pergamon-Brassey's International Defense Publishers, 1985, 227 p. Disponibilă: https://archive.org/details/TheKGBAndSovietDisinformationLadislavBittman
10. PRIMAKOV, E. *Очерки истории российской внешней разведки.* Том 5. Moscova, 2014, 430 p. ISBN 978-5-905308-03-1.
11. CEBRIKOV, V. și alții. *История советских органов государственной безопасности,* manual. Moscova, 1977, Высшая Краснознаменная Школа Комитета Государственной Безопасности при Совете Министров СССР имени Ф. Э. Дзержинского. Strict secretă, desecretizată prin ordinul directorului SIS al Republicii Moldova Nr. 42 din 26.07.2024). 639 p.
12. STANKOV, D. *Роля и място на активните мероприятия в разузнаването*, notă informativă. Sofia, 1979, desecretizată în 2009. Disponibilă: https://archive.org/details/1979-04-24-ivanov
13. GALEOTTI, M. „*Active Measures: Russia's Covert Geopolitical Operations”*. În: *Marshall Center Security Insight*, Nr. 31, Iunie 2019. Disponibil: https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/active-measures-russias-covert-geopolitical-operations-0
14. *A multi-dimensional approach to disinformation. Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation. Comisia Europeană, 2018*. Disponibil: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en
15. MORARU, V., MAROUSIS, Th. *Information vs misinformation: impact on the public debate agenda.* In: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică),* 2024, N 2, pp. 45-52. ISSN 1812-2566.
16. KISELIOV, A. *După perdeaua „ploii galbene” sau istoria unui blef propagandistic.* In: *Tinerimea Moldovei,* 20 octombrie 1985.
17. RID, Th. *Active measures, the secret history of disinformation and political warfare*. New-York: Farrar, Straus and Giraux, 2020. 514 p. ISBN 978-0374287269.
18. BOGHARDT, Th. *Operation Infektion. Soviet Bloc Intelligence and Its AIDS Disinformation Campaign*. In: *Studies in Intelligence*, 2009, Vol. 53, Nr. 4, pp. 1-24. ISSN 1527-0874.
19. *Справка № 2955, KGB, septembrie 1985.* Disponibil: https://archive.org/details/1985-09-07-kgb-2955
20. ГАМУРАРЬ, Б. *О прошлом и настоящем, заметки про запас.* Книга III. Chișinău: Estetini, 2014. 364 p.
21. *Внешняя разведка в послевоенный период (1945-1953)*. Disponibil: http://svr.gov.ru/history/stages/stage07.htm
22. *Внешняя разведка в 60-х годах.* Disponibil: http://svr.gov.ru/history/stages/stage09.htm
23. *Внешняя разведка в 70-х годах*. Disponibil: http://svr.gov.ru/history/stages/stage10.htm
24. *Открытый доклад СВР России за 1993 год. Новый вызов после «Холодной войны»: распространение оружия массового уничтожения»*, 99 p. Disponibil: https://shorturl.at/99VT6
25. KUX, D. *Soviet active measures and disinformation: overview and assessment.* În: *The US Army War College Quarterly Parameters*, 1985, Vol. 15, Nr. 1, pp. 19-28.
26. MARTIN, P. *Le renouveau des „mesures actives” soviétiques avec le numérique et la „russianisation” des opérations de manipulation de l'information*. În: *Les notes du CREOGN*, 2024, Nr. 109, ISSN 0488-4237.
27. SVETZ, Yu. Video Nr. 869. Ошеломляющие откровения из Кремля. Disponibil: https://shorturl.at/VDXVm, min.3.22-4.06
28. *Сын Сороса договорился с Киевом о захоронении химотходо*в. [resursă electronică]. Publicat 3 decembrie 2023. Disponibil: https://noi.md/ru/raznoe/syn-sorosa-dogovorilsya-s-kievom-o-zahoronenii-himothodov-zayavil-zhurnalist (Accesat 22.02.2025).

29. *О чем сын Сороса договаривался с молдавским президентом Майей Санду.* În: *Комсомольская Правда в Молдове*, 2 Decembrie 2023.
30. *Сын Сороса договорился с Украиной о выделении 400 кв км земель под захоронение опасных отходов,* In: *Молдавские Ведомост*и, 3 decembrie 2023.
31. *Soros family makes deal with Kiev to use Ukrainian land as toxic waste dump - journalist. TASS, 1 Decembrie 2023*. Disponibil: https://tass.com/world/1714983?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com
32. *Фейк: Украина выделила семье Сороса 400 кв км земли под захоронение опасных отходов. StopFake.org, 5 decembrie 2023.* Disponibil: https://www.stopfake.org/ru/fejk-ukraina-vydelila-seme-sorosa-400-kv-km-zemli-pod-zahoronenie-opasnyh-othodov/
33. *FALS: Fiul lui George Soros va primi de la Ucraina 400 km pătraţi de teren pentru îngroparea deşeurilor periculoase, StopFals.md, 11 decembrie 2023.* Disponibil: https://stopfals.md/ro/article/fals-fiul-lui-george-soros-va-primi-de-la-ucraina-400-km-patrati-de-teren-pentru-ingroparea-deseurilor-periculoase-180877
34. *Флаг ЛГБТ на зданиях министерств. Власти Молдовы назвали фейком письмо, присланное чиновникам якобы от Еврокомиссии. NewsMaker.md, 7 august 2024.*
35. *Делегация ЕС в Молдове о появлении фейкового письма от имени Еврокомиссии: Необходимо усилить борьбу с дезинформацией. NewsMaker.md, 8 august 2024.*
36. MORARU, V. (coord.). *Europenizarea: faţetele procesului*. Chişinău: Institutul de Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, 2013. 336 p. ISBN 978-9975-57-064-0.
37. *Strategia securităţii naţionale a Republicii Moldova. 15 decembrie 2023.* Disponibil: https://presedinte.md/app/webroot/uploaded/Proiect%20SSN_2023.pdf
38. BIGOT, L. *Le fact-checking ou la réinvention d'une pratique de vérification.* In: *Communication & langages,* 2017, Vol. 2, Nr. 192, pp. 131-156. ISSV 0003-5033.
39. MORARU, V., MAROUSIS, Th. *The features of the „automated" disinformation action of the modern era.* În: *International Journal of Communication Research (România),* 2024, Nr. 3, pp. 209-215. ISBN 2246-9265.

Date despre autor:
Viorica ZAHARIA, doctorandă, Şcoala Doctorală Ştiinţe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0009-0004-0355-9050
E-mail: viozaharia@yahoo.com

Prezentat: 12.03.2025